

PROPOSTES EDUCATIVES I RECURSOS PER A DOCENTS I ESTUDIANTS

CARTOGRAFIA D'UNA DESFETA

Activitat per aprendre a llegir les empremtes
del passat en l'urbanisme de la ciutat, adreçada
a ESO i batxillerat, amb una durada de 3 h

Quines són les
empremtes que va
deixar la Barcelona
del segle XVIII a la
ciutat actual?

EL BORN
CCM

Ajuntament de
Barcelona

Projecte didàctic: Fragment, Serveis Culturals S.L.

Desenvolupament de continguts: Lola Angeles, Arnau Cobo i Carles Somoza

Disseny gràfic: Sara Ruiz

Fotografies: Autors varis

Implementació del programa educatiu: Fragment, Serveis Culturals S.L.

CARTOGRAFIA D'UNA DESFETA

La Barcelona actual és una ciutat hereva dels seus conflictes històrics i de les decisions polítiques que van condicionar la seva fisonomia urbana. Malgrat els efectes de la guerra i l'empremta que va deixar a la ciutat el procés de militarització, Barcelona va experimentar un procés evolutiu que posà les bases d'una nova geografia urbana.

US PROPOSEM

Us proposem un seguit d'activitats per treballar a l'aula, per abans i després de la vostra visita al Born. Ambdues propostes tenen com a objectiu introduir alguns conceptes que permetran a l'alumnat una millor comprensió de l'activitat a El Born CCM i l'ajudarà a relacionar els temes tractats amb les principals problemàtiques del món actual.

Les activitats de la previsita volen investigar des del present la dialèctica entre urbanisme, control i despesa militar, i la seva aplicació en els programes polítics dels estats moderns. La visita ens permetrà conèixer les empremtes a la ciutat actual de l'urbanisme i la militarització de la Barcelona del segle XVIII. Finalment, les activitats de la postvisita plantegen una proposta de reflexió sobre la problemàtica existent entre els sistemes de seguretat i les garanties de llibertat individual.

ÍNDEX

RODA EL MÓN. Treball previsita: Una reflexió des del present	4
REFLEXIONEM	4
ACTIVITAT 1. En quina mesura l'augment de la despesa militar implica un augment de la seguretat?	5
ACTIVITAT 2. En quina mesura la voluntat de control i ordre social per part d'un estat és perceptible en l'urbanisme i l'arquitectura?	10
ACTIVITAT 3. En quina mesura la militarització (augment de la seguretat) de l'Estat implica la pèrdua de les llibertats individuals?	12
TORNA AL BORN. Visita a El Born CCM	13
ANEM MÉS ENLLÀ. Treball postvisita. Una reflexió crítica des de l'actualitat i la nostra implicació amb el futur	14
A TRAVÉS DE LA CULTURA MATERIAL	15
A TRAVÉS DE LA LITERATURA	17
A TRAVÉS DE L'ART	18

RODA EL MÓN

Treball previsita. Una reflexió des del present

*«La causa de la llibertat esdevé una burla
si el preu a pagar és la destrucció d'aquells
que haurien de gaudir-la.»*

Mahatma Gandhi

REFLEXIONEM

Al llarg del temps, la construcció dels estats ha oscil·lat entre els models de governs forts i concentrats i els models de governs amb el poder més repartit i alhora més dividit.

L'increment de les exigències de seguretat als governs, i el consegüent enfortiment de l'estructura de l'Estat, ha tendit a intensificar-se en moments d'amenaques internes o externes, moments d'incertesa, especialment quan s'han produït canvis profunds en els models socials, i sovint la llibertat se n'ha vist afectada.

Avui, molts estats que s'autoproclamen garants d'unes llibertats s'enforteixen i es fan més poderosos mitjançant el bloqueig d'aquestes mateixes llibertats.

Us plantejem tres activitats que parteixen d'una font primària del segle XVIII i que ens permeten reflexionar sobre els grans temes d'actualitat plantejats: la construcció dels estats, els models de govern, la militarització i la seguretat d'aquests estats a partir de les següents qüestions:

ACTIVITAT 1 En quina mesura l'augment de la despesa militar implica un augment de la seguretat?

ACTIVITAT 2 En quina mesura la voluntat de control i ordre social per part d'un estat és perceptible en l'urbanisme i l'arquitectura?

ACTIVITAT 3 En quina mesura la militarització (augment de la seguretat) de l'Estat implica la pèrdua de les llibertats individuals?

ACTIVITAT 1

En quina mesura l'augment de la despesa militar implica un augment de la seguretat?

Reflexioneu sobre aquest document:

«Mentre a l'altra banda de l'Atlàntic, l'exèrcit espanyol era pràcticament absent i els grups dirigits gaudien d'un control absolut dels governs locals i tenien accés a les institucions de govern imperial —alta burocràcia, corregiments i audiències— mitjançant la venalitat dels càrrecs, Catalunya era un territori ocupat, amb una guarnició permanent que no baixava dels 20.000 homes i unes institucions de govern polític controlades des de Madrid, parcialment militaritzades i en mans de la minoria botiflera que havia acreditat la seva fidelitat a Felip V durant les depuracions del període 1714-1719.»

DELGADO RIBAS, J.M., *Barcelona i el model econòmic de l'absolutisme borbònic (1715-1796)*

Us proposem que investigueu entorn de l'augment de la despesa militar mundial en les darreres dècades i del grau de seguretat ciutadana que s'ha assolit. Quines conclusions en podem extreure?

Organitzeu un debat a l'aula a partir del següent plantejament de debat:

Funcionament: Es divideix la classe en dos grups/equips i se sorteja quin defensarà cada posició en el debat, així com l'ordre d'intervenció (grup A o B). Les posicions a defensar seran les corresponents a les respostes SÍ o NO a la pregunta:

L'augment de la despesa militar per part dels estats implica un augment de la seguretat?

Cada un dels grups disposarà de temps per examinar la documentació proposada i qualsevol altre recurs que pugui trobar per defensar la seva posició amb arguments sòlids. Passat aquest temps començarà el debat, en el qual cadascun dels grups haurà de convèncer els membres del jurat (preferiblement docents d'altres assignatures), respectant en tot moment el següent sistema de torns:

Grup A – Presentació (2 minuts)

Grup B – Presentació (2 minuts)

Grup A – Exposició (5 minuts)

Grup B – Exposició (5 minuts)

Grup A – Rèplica (5 minuts)

Grup B – Rèplica (5 minuts)

Grup B – Conclusió (3 minuts)

Grup A – Conclusió (3 minuts)

El jurat deliberarà i proclamarà un guanyador en funció tant de la consistència dels arguments exposats com d'altres criteris que es considerin oportuns (qualitat expositiva, organització de les idees, respecte dels torns de paraula i els temps concedits, nivell d'expressió oral, etc.). Posteriorment, i ara ja de forma més distesa i sense equips, els alumnes compartiran les dificultats amb què s'han trobat i reflexionaran conjuntament entorn de la pregunta plantejada i els diversos arguments, tant a favor com en contra, exposats.

SOBRE LA DESPESA MILITAR AL MÓN:

1. Diari *El País*, 05/04/2016

Europa del Este y Asia tiran del aumento del gasto militar mundial

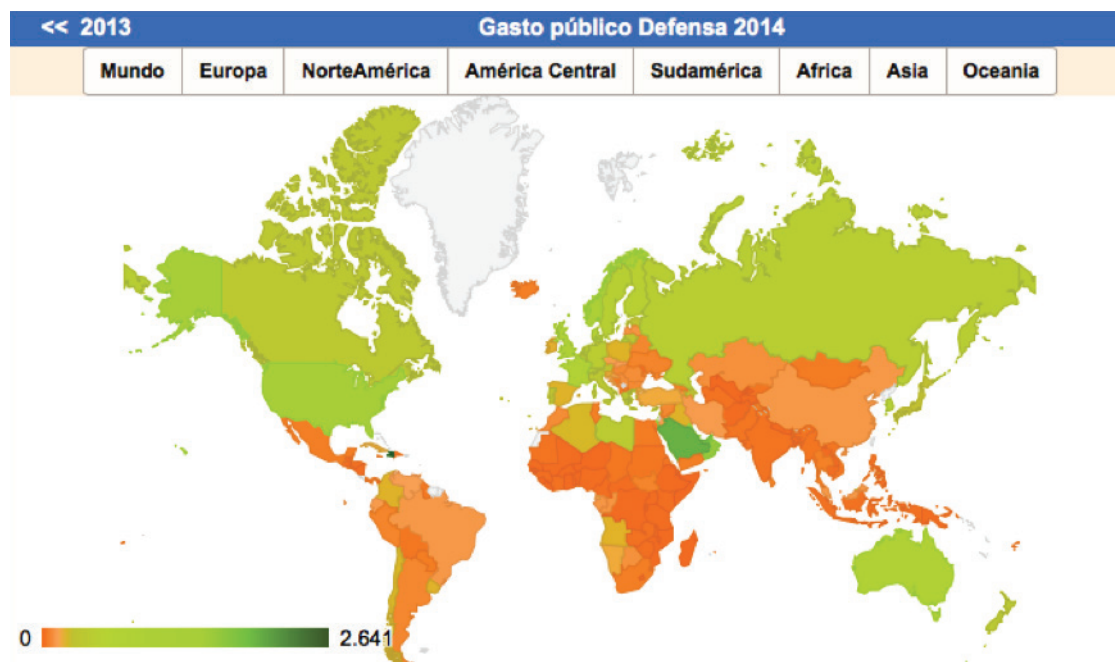
EE UU sigue liderando la clasificación mundial, pero la diferencia con China es cada vez más estrecha

El gasto militar mundial ascendió en 2015 a 1,7 billones de dólares (1,5 billones de euros), lo que supone un aumento de un 1% con respecto a 2014, el primer incremento tras cuatro años de caída. La mayor inversión realizada por Asia y Europa del Este —que siente la amenaza rusa— ha contrarrestado los recortes en Estados Unidos y Europa Occidental, según un informe hecho público este martes por el Instituto de Investigación para la Paz Internacional de Estocolmo (SIPRI). Pese a ello, EE UU, que invirtió un 2,4% menos, sigue siendo el país que más gasta.

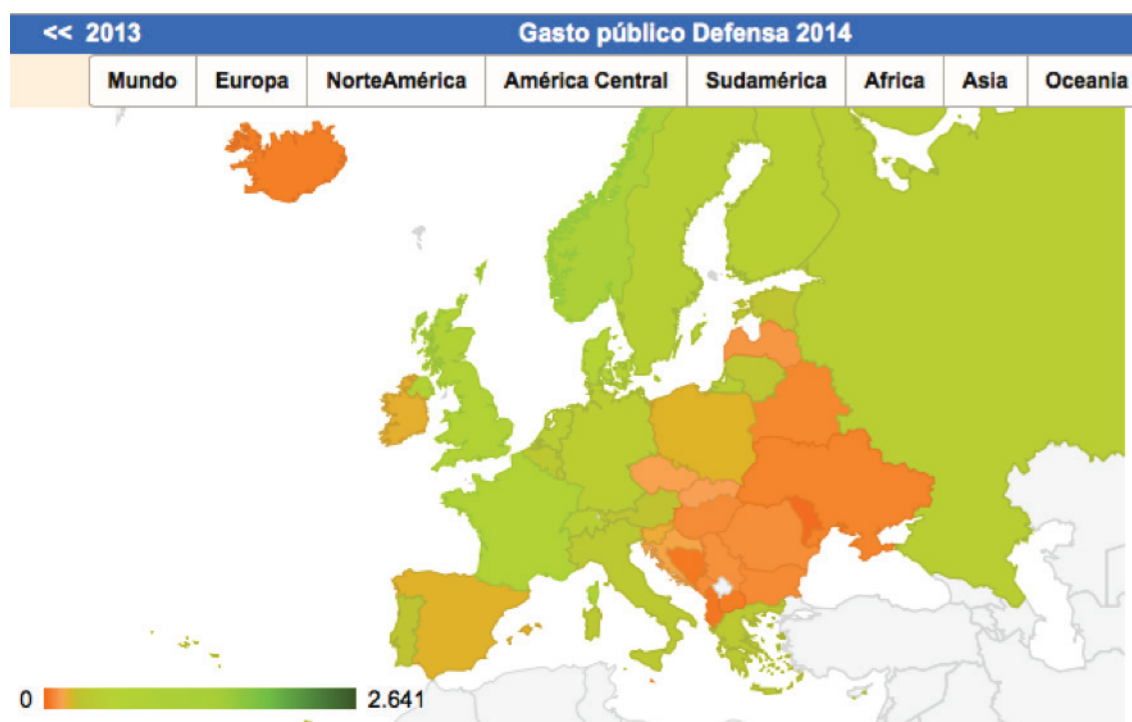
Aunque en términos globales el gasto militar en Europa creció en 2015 un 1,7% en comparación con el año anterior, existen grandes diferencias en el continente. Mientras que Europa Occidental redujo esta partida un 1,3%, Europa del Este la aumentó un 13%, según las cifras del SIPRI.

No obstante, en Europa Occidental, a pesar del retroceso de los últimos años obligado por las imposiciones de austeridad, por primera vez en 2015 hay más países en la región que han gastado más en su presupuesto militar que los que han continuado con el tijeretazo, debido especialmente a la amenaza terrorista del Estado Islámico (ISIS). En este grupo figuran Reino Unido, Francia y Alemania.

2. DESPESA MILITAR MUNDIAL (€ per capita). *Dades obtingudes del diari *Expansión* (<http://www.datosmacro.com/estado/gasto/defensa?>)

3. DESPESA MILITAR EUROPEA (€ per capita)

1. Diari *El Mundo*, 12/03/15

Nunca, desde que se fundó la UE, hubo tanta inseguridad en las fronteras de Europa

Desde que se creó, en 1952, la primera institución comunitaria, la Comunidad Europea del Carbón y del Acero, no ha habido tanta inseguridad en las fronteras orientales y meridionales de Europa. La mayoría de los analistas de los *think-tanks* coinciden en ello.

En tiempos de la «guerra fría» con la Unión Soviética las reglas del juego estaban claras. La cruenta guerra de los Balcanes, en los años noventa, nunca supuso una amenaza para el Viejo Continente. Ahora Rusia y Ucrania, por un lado, y la orilla sur del Mediterráneo, por otro, son fronteras en ebullición que recelan múltiples amenazas.

Hay un debate entre expertos sobre qué frontera entraña mayores riesgos. En función de su situación geográfica algunas potencias europeas, probablemente la mayoría, miran más hacia el Este y otras más al Sur.

«Todo el mundo mira al Este ahora, pero no debemos perder de vista el Magreb y el resto de África», declaró el 26 de febrero el teniente general belga Guy Buchsenschmidt, que manda el Eurocuerpo, un embrión de Ejército europeo en el que participan cinco países, entre ellos España.

El Magreb es ahora ante todo Libia, un país en manos de múltiples milicias, algunas vasallas del Estado Islámico, mientras que en la vecina Argelia subsisten focos de terrorismo. Más al sur, en el Sahel, la intervención militar francesa de 2013 en Malí no ha logrado erradicar totalmente los grupos yihadistas. En Nigeria, Boko Haram ha crecido en combatientes y se ha expandido territorialmente hasta desbordar sobre los países vecinos como Camerún, Níger y Chad.

2. Criminalitat a Europa

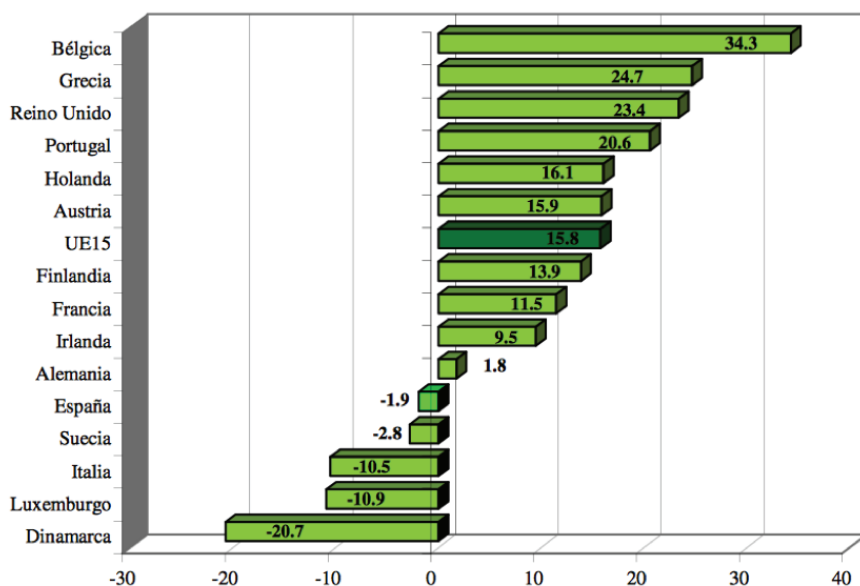
Font: SERRANO

GÓMEZ (dir.),

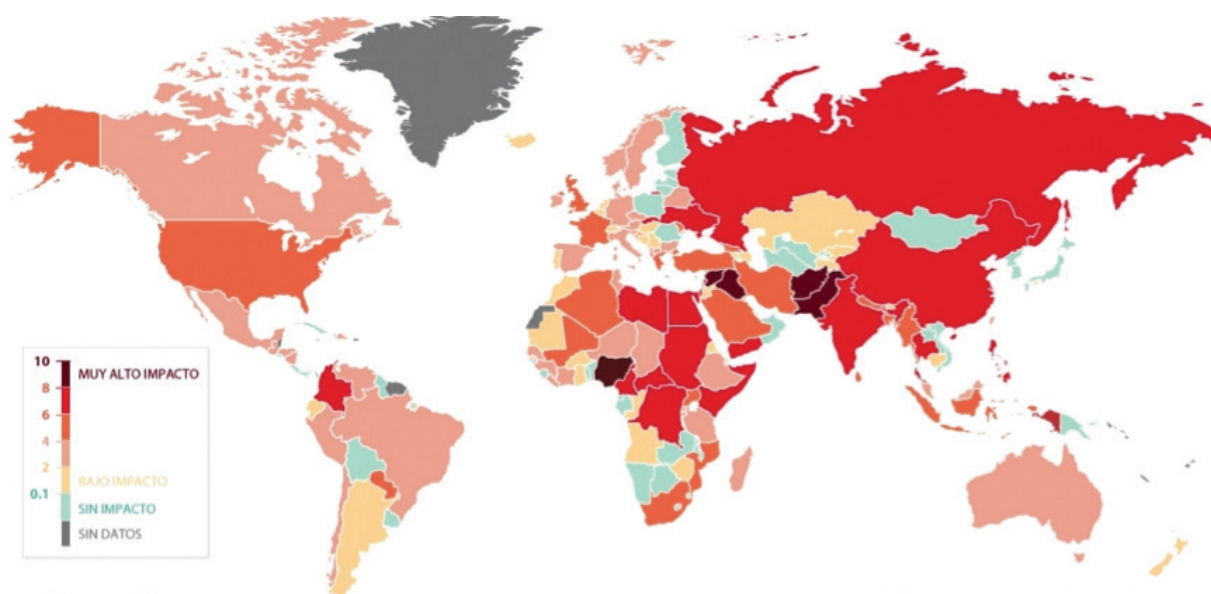
VÁZQUEZ GONZÁLEZ

(coord.) *Tendencias de la criminalidad y percepción social de la inseguridad ciudadana en España y la Unión Europea* (Colección Estudios Jurídicos), Edisofer, Madrid, 2007

Evolución de la criminalidad en Europa. Variación entre 1990-2002 (%). Datos relativos

3. Diari 20 Minutos, 17/11/2015

SOBRE L'AUGMENT DE LA SEGURETAT

1. Diari ABC, 15/12/2010

El atentado frustrado contra el Metro de Barcelona, en el Supremo

El fiscal pide ocho años más de cárcel para once islamistas por la «madurez» del siniestro

La sentencia señala como jefe de la célula a Maroof Ahmed Mirza, condenado a 10 años y seis meses de prisión por pertenencia en calidad de dirigente. Así mismo recoge que Qadeer Malik y Shaib Iqbal (seis años por tenencia de explosivos) «consiguieron un cierto número de bengalas de uso pirotécnico y empezaron a extraer la nitrocelulosa que contenían» así como minuterías que pudieran servir como temporizadores y balines de plomo para que actuaran como metralla. El Tribunal reconoció que no podía determinar la existencia de un plan «lo suficientemente concreto y determinado» puesto que la célula solo disponía de una pequeña cantidad de nitrocelulosa y otros elementos «insuficientes para llevar a cabo la confección de artefactos». Igualmente, la sentencia precisa que la célula yihadista no tenía concretado el día, ni el lugar de la acción y no había avanzado lo suficiente en la planificación, por lo que no podía condenar a sus integrantes por conspiración para cometer homicidio o estragos.

La operación contra esta célula islamista fue llevada a cabo por la Guardia Civil con información facilitada por el Centro Nacional de Inteligencia (CNI), servicio que trabajó codo con codo con su homólogo francés.

2. Diari *Siglo XXI*, 04/04/2016

Mohammed VI suma éxitos en batalla contra el terror

Marruecos, bajo el firme liderazgo de Mohammed VI, sigue a la vanguardia en lo que a combate al yihadismo en el Magreb se refiere

Los servicios de inteligencia marroquíes, solicitados en París y Bruselas para ayudar en las investigaciones contra el terrorismo, sumaron un nuevo éxito en las últimas horas con la detención de dos terroristas de la célula yihadista afín a la rama libia de Daesh, desmantelada el pasado 24 de marzo.

ACTIVITAT 2

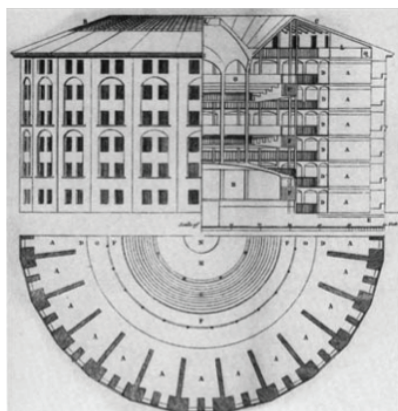
En quina mesura la voluntat de control i ordre social per part d'un estat és perceptible en l'urbanisme i l'arquitectura?

Reflexioneu sobre aquest plànol de la ciutat de Barcelona:

Investigueu entorn d'aquests elements arquitectònics i urbanístics.

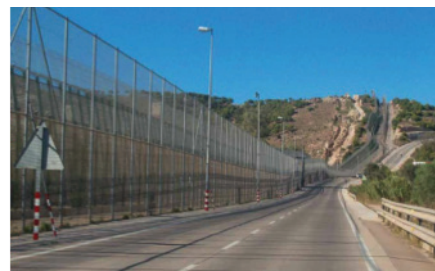
- En quin context històric van néixer?
- Quina era la seva funció?
- Quina relació podeu establir amb la voluntat de control dels estats del moment?

Nom: Panòptic
Autor: Jeremy Bentham
Any: 1791

Nom: Reforma de la ciutat de París
Autor: Georges Eugène Haussmann
Anys: 1852-1870

Nom: Murs fronterers al món
Hongria
Israel
Sàhara Occidental
EUA-Mèxic
Arabia Saudita-Iraq
Grècia-Turquia
Espanya-Marroc
Irlanda del Nord
Índia-Bangladesh
Xipre

A. Panòptic

- «El panóptico: ¿una prisión perfecta o ataque a la intimidad?». *National Geographic*. Recuperat el 8 de febrer de 2017 de <http://www.nationalgeographic.es/national-geographic-channel/panoptico>
- Franz, C. (2009). «Jeremy Bentham y la cárcel perfecta». Biblioteca Virtual Universal. Recuperat el 8 de febrer de 2017 de <http://www.biblioteca.org.ar/libros/134779.pdf>

B. París de Haussmann

- Duran Castro, M. (2009). «La máquina de visión y la arquitectura moderna en la constitución de las sociedades de control». Pontificia Universidad Javeriana, Bogotá. Recuperat el 8 de febrer de 2017 de <http://www.redalyc.org/pdf/2970/297023481004.pdf>
- Quijano Ramos, D. «Causas y consecuencias de los *grands travaux* de Haussmann en París». Recuperat el 8 de febrer de 2017 de http://clio.rediris.es/n37/articulos/articulos_quijano.html

C. Murs fronterers al món

- AFP (21 d'agost de 2015). «Conozca cuáles son los principales muros fronterizos que hay en el mundo». *El Universo*. Recuperat el 8 de febrer de 2017 de <http://www.eluniverso.com/noticias/2015/08/21/nota/5078843/conozca-cuales-son-principales-muros-fronterizos-que-hay-mundo>
- Melvin, D. (25 d'agost de 2015). «Las naciones han construido muros en las fronteras durante miles de años». CNN. Recuperat el 8 de febrer de 2017 de <http://cnnespanol.cnn.com/2015/08/28/las-naciones-han-construido-muros-en-las-fronteras-durante-miles-de-anos/>

ACTIVITAT 3

En quina mesura la militarització (augment de la seguretat) de l'Estat implica la pèrdua de les llibertats individuals?

Reflexioneu sobre aquest document:

«Instrucción secreta de algunas cosas que deben tener presente los Corregidores del principado de Cataluña por el ejercicio de sus empleos.

Primero. Ha de tener gran cuidado el Corregidor en observar los Bandos de Prohibición de Armas, sin dispensar en esto cosa alguna.

Segundo. Ha de observar lo mismo respecto a las conversaciones de novedades y cosas contra el servicio de su Magestad y cualquier novedad que de esto hubiese (por ligera que sea) de cuenta al Gobernador Capitán General.

Tercero. Ha de observar con el mismo cuidado, si hacen juntas o salen a los montes a tenerlas algunos vecinos de los lugares.

Quarto. Ha de hacer guardar puntualmente que no se junten gremios ni consejos sin su asistencia o la de persona que diputare.

Quinto. Ha de hacer practicable lo mas que pudiere los caminos, y si pareciera que pudieran abrirse algunos nuevos, dará cuenta de ello al Governador Capitán General y Audiencia, para que se de la Providencia que convenga.

Sexto. Pondrá el mayor cuidado en introducir la lengua castellana, a cuyo fin dará las providencias mas templadas y disimuladas para que se consiga el efecto, sin que se note el cuidado».

Nadal i Farreras, J., «El centralisme borbònic enfront de la cultura catalana». A: *La cultura catalana del Renaixement a la Il·lustració*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997

Us proposem un exercici de reflexió sobre les següents mesures de seguretat:

- Controls fronterers
- Espionatge a Internet
- Lleis d'estrangeria
- Seguretat als aeroports

Creieu que alguna d'aquestes mesures de seguretat atempta contra els vostres drets i llibertats fonamentals? Argumenteu la vostra resposta.

- *Latituds* (25 d'octubre de 2014). «CIEs Centres d'Internament d'Estrangers». Recuperat el 8 de febrer de 2016 de <http://blogs.ccma.cat/latituds.php?itemid=48563>
- Roger Sànchez (4 de febrer de 2016). «L'aberració jurídica de la seguretat israeliana als aeroports». *Directa*. Recuperat el 8 de febrer de 2017 de <https://directa.cat/laberracio-juridica-de-seguretat-israeliana-als-aeroports>
- Laura Poitras (2014). *Citizenfour*. Documental sobre el cas Snowden (espionatge EUA). Recuperat el 8 de febrer de 2017 de <https://www.youtube.com/watch?v=VbHwmnhYdow>
- Naomi Klein (2009). *La doctrina del shock*. Documental recuperat el 8 de febrer de 2017 de <https://www.youtube.com/watch?v=Nt44ivcC9rg>
- Gloria Pivetal (15 d'octubre de 2015). «¿La muerte del espacio Schengen?». *El Confidencial*. Recuperat el 8 de febrer de 2017 de http://www.elconfidencial.com/mundo/2015-09-15/la-muerte-del-espacio-schengen-los-controles-fronterizos-vuelven-a-europa_1018315/

TORNA AL BORN

Visita a El Born CCM

En quins espais de la Barcelona actual s'evidencia que la ciutat és hereva del segle XVIII? Quines són les empremtes que van deixar la Barcelona del segle XVIII i el procés de militarització a la ciutat actual?

Entendrem l'impacte de la guerra i les seves conseqüències en el teixit urbà de la ciutat. Ens aproximarem a l'urbanisme del segle XVIII a partir de l'exposició permanent «Barcelona 1700. De les pedres a les persones» i farem un itinerari per l'antiga Vilanova de Mar, a fi d'explicar l'impacte polític, econòmic i urbà de la Guerra de Successió i de la posterior desfeta en el traçat de la ciutat actual. Mitjançant un treball participatiu, gràcies a l'observació, l'anàlisi i la reflexió crítica, i amb l'ajut de fonts primàries i secundàries, reconstruirem la cartografia de la ciutat.

Dinàmica de l'activitat: visita al jaciment, visita a l'exposició «Barcelona 1700. De les pedres a les persones» i itinerari urbà per l'àrea urbana del Born.

ANEM MÉS ENLLÀ

Treball postvisita. Una reflexió crítica des de l'actualitat i la nostra implicació amb el futur.

«La seguridad es, a la vez, una obsesión y una ficción.»

Yves Michaud

ENS QÜESTIONEM

La història i la mateixa dinàmica política han permès el desenvolupament de mesures que han possibilitat la construcció d'estats forts i segurs i alhora el respecte a les llibertats individuals. Almenys en la teoria, ja que si passem de la reflexió a la realitat concreta, veiem que la coexistència d'ambdues realitats no és tan fàcil i que cada vegada s'eixampla més la distància entre la defensa d'uns drets considerats inalienables i la seva aplicació pràctica, allò que avui coneixem com la *Realpolitik*.

Ho treballarem a partir de diferents perspectives:

A TRAVÉS DE **LA CULTURA MATERIAL**

A TRAVÉS DE **LA LITERATURA**

A TRAVÉS DE **L'ART**

A TRAVÉS DE LA CULTURA MATERIAL

ÚS O ABÚS TECNOLÒGIC?

La revolució de les tecnologies de la informació ha fet més fàcils i eficients moltes de les nostres accions quotidianes, ha millorat els sistemes de seguretat i ha accelerat l'expansió d'idees i innovacions. D'altra banda, els sistemes tecnològics moderns també han sotmès el ciutadà a nombroses normatives de control sobre les seves accions. La subtileza d'aquests dispositius fa que el ciutadà moltes vegades no sigui conscient d'aquest fet.

Quin impacte tenen les noves tecnologies de la informació en les nostres vides? En sabem fer un ús responsable? Reflexioneu sobre com els següents objectes i sistemes han canviat la nostra manera de viure.

Us proposem que feu un estudi de tots els indrets del vostre entorn (barri o districte) on podeu trobar o utilitzar aquests objectes o tecnologies, i dels usos que se'n fan.

CÀMERES DE VIDEOVIGILÀNCIA

- En quin aspecte han ajudat a millorar la nostra vida?
- En quina mesura redueixen o vulneren la nostra intimitat?
- On podem trobar aquests objectes?

DETECTORS DE METALL

- En quin aspecte han ajudat a millorar la nostra vida?
- En quina mesura redueixen o vulnera la nostra intimitat?
- On podem trobar aquests objectes?

ESCÀNERS

- En quin aspecte han ajudat a millorar la nostra vida?
- En quina mesura redueixen o vulneren la nostra intimitat?
- On podem trobar aquests objectes?

DETECTORS DE MOVIMENT

- En quin aspecte han ajudat a millorar la nostra vida?
- En quina mesura redueixen o vulneren la nostra intimitat?
- On podem trobar aquests objectes?

TARGETES DE CRÈDIT

- En quin aspecte han ajudat a millorar la nostra vida?
- En quina mesura redueixen o vulneren la nostra intimitat?
- On podem trobar aquests objectes?

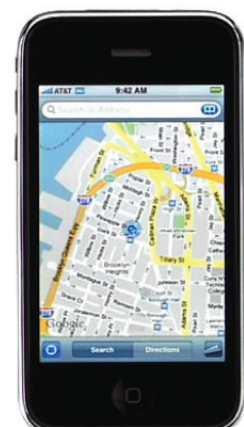
REGISTRES DIGITALS

- En quin aspecte han ajudat a millorar la nostra vida?
- En quina mesura redueixen o vulneren la nostra intimitat?
- On podem trobar aquests sistemes?

SISTEMES DE GEOLOCALITZACIÓ (GPS)

- En quin aspecte han ajudat a millorar la nostra vida?
- En quina mesura redueixen o vulneren la nostra intimitat?
- On podem trobar aquests sistemes?

SISTEMES DE PAGAMENT PER INTERNET

- En quin aspecte han ajudat a millorar la nostra vida?
- En quina mesura redueixen o vulneren la nostra intimitat?
- On podem trobar aquests sistemes?

XARXES SOCIALS

- En quin aspecte han ajudat a millorar la nostra vida?
- En quina mesura redueixen o vulneren la nostra intimitat?
- On podem trobar aquests sistemes?

A TRAVÉS DE LA LITERATURA

LES CIUTATS DEL «GRAN GERMÀ»?

Des dels anys trenta del segle XX han estat diversos els autors que han publicat obres de ciència-ficció que projectaven models de societats sotmeses a un exhaustiu control social per part de l'Estat.

La ciutat de Londres, lloc d'origen de la coneguda novel·la *1984* de George Orwell, disposa de 4,2 milions de càmeres de seguretat que graven el ciutadà londinenc una mitjana de 300 vegades al dia. El món d'Orwell és una realitat avui en dia?

Us proposem la lectura d'aquestes dues obres de ciència-ficció: GEORGE ORWELL, *1984*, i ALDOUS HUXLEY, *Un món feliç*. Feu una presentació a l'aula, on heu d'exposar:

- Quins models de societat plantegen les dues obres? Quines similituds i diferències hi ha entre ells?
- Quines similituds i diferències hi trobeu amb la nostra manera de viure?

A TRAVÉS DE L'ART

L'ART DE LA VIGILÀNCIA

Entre finals del segle XX i inicis del XXI molts artistes s'han manifestat interessats en l'ús de conceptes relacionats amb el control i la vigilància i han utilitzat com a eines per a les seves creacions els actuals sistemes que proporcionen les tecnologies de la informació.

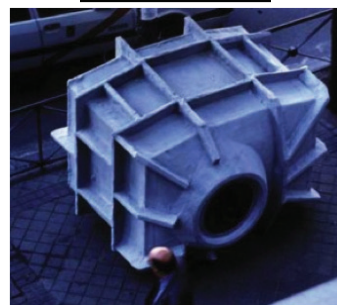
Investigueu entorn de propostes artístiques relacionades amb les tecnologies de la vigilància que s'hagin dut a terme en els darrers anys.

Us proposem que, per grups de treball, realitzeu la vostra pròpia actuació artística (performance, videoart, escultura, etcètera) que reflexioni entorn de la vostra posició davant de les noves tecnologies de la informació.

RECURSOS

PERFORMANCE ART CONTEMPORANI

- Performance SCP (Surveillance Camera Players), Nova York (1996-2006). Performance davant les càmeres de vigilància de Nova York.
- El col·lectiu El Perro, a l'obra *Área de vigilancia libre* (2001), va posar una cabina en un carrer de Madrid on es convidava a entrar els ciutadans perquè fessin de vigilants mitjançant una pantalla connectada a una càmera de circuit tancat.
- Bruce Nauman i Dan Graham, a la instal·lació *Lived-taped-videocorridor* (1969-1970), jugaven amb un espai a través de dos monitors i la gravació d'un passadís on els espectadors es veien a si mateixos allunyant-se de la càmera a mesura que s'acostava el monitor.

- Surveillance Camera Players: *Performance of 1984*.
Recrea davant de càmera l'obra d'Orwell.
- Documental *Der Riese* de Michel Klier (1983). 81 min.
Realitzat amb imatges de càmeres de videovigilància de la ciutat de Berlín.

- Pedro Jiménez, film *La TV no lo filma* (1983-2005).
Documental fet amb imatges de Tele5 sobre la frontera entre Europa i Àfrica.

BIBLIOGRAFIA

LOZANO JIMÉNEZ, J.L., «Cine con los CCTV. Nuevos espacios de vigilancia en el arte contemporáneo», a *NORBA, Revista de Arte*, vol. XXXI, Granada: 2001, pàg. 149-164 <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/4228126.pdf>

ISAZA DELGADO, J.F.; CEPEDA ULLOA, F.; GÓMEZ MÉNDEZ, A., *Libertad o seguridad: un dilema contemporáneo*, Fundación Seguridad y Democracia, 2005.

MÁRQUEZ ESCOBAR, P., *El ojo ve, el poder mira. La arquitectura para la vigilancia y el fin de la privacidad*, Pontificia Universidad Javeriana, Bogotá: 2004 https://books.google.es/books?id=rzpwZd_gyFsC&pg=PA11&lpg=PA11&dq=el+ojo+ve.+el+poder+mira&source=bl&ots=3ssYFavccT&sig=J3hMjVGGf6aO77--E2JNEe_tqDY&hl=ca&sa=X&ved=0ahUKEw-j0oL7U-JzMAhWHXhoKHabEBwwQ6AEIGzAA#v=onepage&q=el%20ojo%20ve%2C%20el%20poder%20mira&f=false

FILMOGRAFIA

- *La vida de los otros*, 2006. Direcció: Florian Henckel von Donnersmarck. Durada: 137 min
- *The Matrix*, 1999. Direcció: Germans Wachowski. Durada: 150 min
- *V de Vendetta*, 2005. Direcció: James McTeigue. Durada: 132 min